

the income and property, which will make it possible for the concerned public and anti-corruption organs to check the compliance of reporting person's expenditures and incomes.

Despite the high number of legislative innovations in combating political corruption, the Spanish practice shows that adopting anti-corruption laws, aimed on enabling transparency of politics, is not enough. It also requires commitment and consistency of political actors in their implementation. It is an urgent problem not only for the country analyzed. The article states that this problem is characteristic also for Ukraine.

Keywords: *corruption, political corruption, Spain, People's Party.*

УДК 327.58:327.82

І.В. Макарук

«СХІДНА ПОЛІТИКА» ПОЛЬЩІ: ЕТАП ТВОРЕННЯ

В статті розглянуто початковий етап формування «східної політики» Республіки Польща у період з 1991 року по 2001 рік. Досліджується проблематика налагодження стосунків Польщі із новими державами пострадянського простору: Україною, Литвою і Білоруссю, які здобувши Незалежність постали на східних кордонах польської держави. Аналізуються складні виклики, які несуть у собі загрозу для стабільного розвитку у регіоні. До таких викликів відносяться: спільне історичне минуле, розвиток польських громад за кордоном, експансія католицької церкви та інше.

Ключові слова: *східна політика, східне партнерство, спільне історичне минуле, пострадянський простір, спільний кордон.*

Трансформація зовнішньополітичних ідей у Польщі, розпочалася у другій половині останньої чверті минулого століття. Саме розпад Радянського Союзу, стає тією точкою відліку, яка заклала в основу політичного курсу держави повне переосмислення історичної та політичної дійсності, яка стрімко змінювалася. Окрім прозахідної парадигми, перед Польщею постала, так звана, проблематика Східного напрямку. Тобто з'явилося два взаємно протилежні напрямки зовнішньої політики, які потребували стратегічної розробки. Розробка Західного напрямку була зрозумілою і майже не викликала сумнів у суспільних і політичних колах Польщі. Східний напрямок навпаки, вимагав повного переосмислення і розуміння шляхів розвитку. Польща опинилася перед необхідністю встановлення багаторівневих відносин з новими сусідніми країнами, які виникли на її східному кордоні. Україна, Білорусь, Литва - нові актори міжнародних відносин та регіональні гравці, які потенційно могли впливати на ситуацію у Центрально-Східному регіоні Європи. Аналітики, які займалися вивченням подальшого розвитку у регіоні розуміли, що цей вплив може бути, як стабілізуючим так і дестабілізуючим. Виходячи з даного контексту Польща почала розробку трьох нових, цілеспрямованих вектори своєї східної політики із врахуванням контексту історичних зав'язків між народами цих нових країн.

Історія формування Польщею «східної політики» кінця ХХ - початку ХХІ століття є предметом наукового інтересу широкого кола вчених. Зокрема, дослідженням даної тематики присвятили свої роботи І. Цепенда, І. Гурак, О. Бабак, І. Бабець, В. Борщевський, В. Гевко, Д. Горун, І. Гудзеляк, І. Гуцуляк, В. Дударьов, Г. Зеленько, К. Кіндрат, Л. Ковач, М. Лазарук, В. Мельник, В. Моцок, Я. Ошуркевич, Є. Савельєв, С. Стоєцький, Л. Чекаленко, Р. Федан, С. Швидяк, К. Marzeda, М. Menkiszak, К. Fedorowicz та інші.

Метою статті є дослідження процесу формування, розвитку і становлення «східної політики» Варшави після розпаду радянської колоніальної системи і утворенням нових незалежних держав, що постали на східних кордонах Республіки Польща.

Повністю відновивши свою суверенну правосуб'єктність, Польща приступила до активного формування самостійної зовнішньої політики. На початковому етапі творення вся політика Польщі характеризувалася стрімким поверненням на Захід. Держава докорінно переформатувала свої зовнішньополітичні орієнтири поставивши за головну ціль максимально швидке зближення з європейськими та євроатлантичними структурами. Для досягнення цієї мети, в коло політичних інтересів були включені найближчі сусіди Польщі. Це Угорщина, Чехія та Словаччина, які у подальшому, разом із Польщею утворили Вишеградську групу, на основі якої, згодом виникла Центральноєвропейська асоціація про вільну торгівлю (CEFTA) [1, с. 668].

Спрямованість курсу Польщі на приєднання до Європейського Союзу не викликала сумнівів в політичних та суспільних колах і з самого початку вважався стратегічною необхідністю держави, яка обумовлювалася багатьма чинниками і не лише економічними. Польща хотіла практично оформити свій відхід від комуністичного минулого, щоб закріпити своє повернення до цінностей Європейського Заходу. Окрім того Польща почала конструювати перспективне позиціонування, як самодостатнього гравця на міжнародній арені з амбіціями регіонального лідерства.

Вступ Польщі до НАТО був зумовлений двома основними чинниками, які розглядалися в єдиному контексті безпеки. Перший чинник: бажання Польщі забезпечити свої амбіційні Західноєвропейські плани від агресивного втручання Росії, яка намагалася утримати Польщу у фарватері свого зовнішньополітичного впливу. Другий чинник: небажання Польщі опинитися у ролі «буферної» країни перетворившись на частину так званої «сірої зони безпеки» між демократичною Європою і авторитарною Росією [2, с. 60].

Однозначно утвердившись зі своїм Західноєвропейським зовнішньополітичним позиціонуванням Польща знову повернула свій погляд на Схід, до новостворених держав, які з розпадом радянського альянсу здобули довгоочікувану незалежність. Тепер східний напрямок відкривав перед Польщею нові перспективи утвердження не лише, як частини Західної Європи, а як можливого, потужного регіонального лідера у Центральній Європі. Для втілення у життя цієї ідеї необхідно було об'єднати навколо себе колишніх партнерів по соціалістичному табору та новостворені країни, які також змогли вирватися із комуністичного ярма.

На східному напрямку, для Польщі склалася якісно нова ситуація. Вперше в історії, Польща фактично перестала межувати з Росією, маючи лише невелику ділянку спільного кордону з Калінінградською областю. Тепер Польщу відділяли від агресивної Росії три, у всіх політичних вимірах, нові держави.

Існування нових держав на Східному кордоні могло сформувати низку гострих викликів, які Польщі було необхідно спрогнозувати, щоб мінімізувати загрози, які могли дестабілізувати ситуацію у регіоні. До цих викликів можна віднести: необхідність повної демаркації і облаштування кордонів з новопроголошеними державами; визначення статусу польських національних меншин та за необхідності вироблення програми їх захисту у новостворених державах; залагодження гострих міжнаціональних протиріч історичного характеру, які сформувалися за останні кілька століть. Окрім того виникала нагальна необхідність для створення оперативної бази для розвитку офіційних міждержавних контактів, яка б стала фундаментом для врегулювання нагальних викликів у Східній політиці. Лише подолавши вище перелічені виклики Польща могла формувати стратегію можливої культурницької експансії за східні кордони.

Проаналізувавши і зваживши нову для себе ситуацію на теренах за східними кордонами, Варшава запропонувала підписати своїм новим сусідам декларацію про

розвиток двосторонніх відносин. В основу пропонованої декларації польська сторона поклала основні принципи безпеки: відмова від будь-яких територіальних претензій; не підняття теми історичних міжнаціональних конфліктів.

Однак, як показав час, тематика історичної пам'яті, а особливо конфліктів, які породжували міжнаціональну ворожнечу, продовжує залишатися джерелом багатьох негативних стереотипів. Саме спільне минуле часто штучно використовуються для нагнітання і дестабілізації двосторонніх стосунків. Деструктивні джерела, які використовують історичне поле у своїх цілях, знаходяться, як у середині країн, учасниць договірному процесу, так і за їх межами. Тобто втручається третя сторона, яка незацікавлена у налагодженні цивілізованих і дружніх стосунків Польщі зі східними сусідами, тому підігріває і нагнітає процес не примирення між даними акторами міжнародних відносин.

Спробуємо проаналізувати протиріччя з якими Польща зіткнулася на східному напрямку у стосунках з Україною, Литвою і Білоруссю. На якому етапі східна політика була успішною, прагматичною, а також де були допущені прорахунки, які не дозволили досягти бажаного результату.

Україна. Після референдуму 1 грудня 1991 року, на якому український народ зробив свій вибір на користь побудови незалежної держави, Польща стала першою державою, яка вже на наступний день визнала Незалежність України. Після цього рішучого кроку Польща неодноразово заявляла, що Україна є безумовним пріоритетом зовнішньої політики Польщі. Хоча у першій половині 90-х років минулого століття саме Україна ініціювала більш активну співпрацю у двосторонніх відносинах. Нове українське керівництво на чолі з Президентом України Леонідом Кравчуком бачило в особі Польської Республіки стратегічного партнера у втіленні своєї прозахідної політики. Однак Польща не змогла повністю впоратися із покладеною на неї місією і не виправдала багатообіцяючі очікування Києва. В основному з причин, що Польща, на той час, сама недостатньо укріпила свої позиції у Європі.

Першої невдачі у своїй східній політиці Варшава зазнала, коли не змогла долучити Україну до Вишеградської групи. Хоча Польща продовжувала декларувати всіляку підтримку ініціатив української влади, але на першому етапі держави не змогли домовитися про стратегічне партнерство. Окрім того, Польща відхилила пропозицію Києва про створення військово-політичного союзу двох держав.

Починаючи з 1994 року українські прозахідні інтеграційні ініціативи поступово почали слабшати і Україна неофіційно отримала статус держави з невизначеним геополітичним вектором. У двосторонніх стосунках настав період застою, який вдалося подолати після обрання нового президента Польщі Олександра Квасневського. Друга половина 90-х років стала періодом польських ініціатив, щодо нового зближення у двосторонніх стосунках з Україною. Варшава, яка вже на той час, змогла достатньо зміцнити свої позиції у Європі, почала формувати свою повноцінну східну зовнішню політику всіляко намагаючись зблизитися з Києвом, підтримуючи його європейські амбіції. Саме у той період двом країнам вдалося вивести свої двосторонні стосунки на рівень стратегічного партнерства.

Литва. Вільнюс, на відміну від України, ніколи не розглядався як актор з невизначеним геополітичним вектором. Відновивши свою Незалежність Литва прийняла однозначне рішення щодо свого Європейського і прозахідного майбутнього. У даному контексті Литва і Польща рухалися паралельними курсами до однієї мети - Європейський союз і НАТО.

З логіки мислення і попереднього аналітичного прогнозування стратегічні стосунки між Варшавою і Вільнюсом мали вибудовуватися у прагматичній площині виходячи зі спільності зовнішньополітичних інтересів. Але спільне історичне минуле, на початковому етапі побудови стосунків, затьмарило відносини Польщі з Литвою.

Каменем спотикання у налагодженні відносин між державами стала польська національна меншина у Литві, яка зазнавала утисків від литовської влади. Варшава миттєво відреагувала на дії литовського уряду, звинувативши Вільнюс у намаганні асимілювати громадян Литви польського походження.

Дана ситуація була серйозним викликом для польської зовнішньої політики на східному напрямку. Варшава почала активно виступати на захист прав польської меншини, вимагаючи від литовського уряду надати можливість етнічним полякам отримувати освіту рідною мовою. Саме суперечливе спільне історичне минуле завадило двом державам уникнути розбіжностей у баченні побудови подальших добросусідських стосунків.

Після довгих дискусій поляки запропонували, щоб всі спірні питання були винесені в окремий договір, який мали підписати пізніше, але так ніколи не підписали. Договір між Республікою Польща та Литовською Республікою про дружні відносини і добросусідську співпрацю був завізований у Вільнюсі 26 квітня 1994 року. Угода стала результатом компромісу обох сторін і не була ідеальною. Тим не менш, дана угода сприяла активізації польсько-литовській співпраці. Як зазначав тодішній посол Польщі у Вільнюсі Ян Відацький: «Як польська влада, так і литовські прагнути, щоб польсько-литовська співпраця, як можна менше була змішана зі спільною, доволі складною історією. Це була спроба зосередитися, як на сьогодні так і майбутньому, що, звичайно, було не легко» [3, с. 130].

Білорусь. У відносинах Польщі з Білоруссю не було такої складної історичної підоснови, як з іншими акторами східної політики Варшави. Однак Білорусь виказала істотне невдоволення місіонерською діяльністю польської католицької церкви. Серйозною проблемою постало побоювання православної церкви і білоруської влади активної експансії католицької церкви до Білорусі. Саме діяльність католицьких священників стала причиною конфліктів на початку 90-х років. Білоруська влада покладала відповідальність на польську сторону за підтримку діяльності польських католицьких місіонерів у цій країні.

Польща, у свою чергу, відповіла претензіями, щодо створення перешкод, які ускладнюють практику католицької релігії і використання польської мови польськими етнічними групами в Білорусі [4, с. 224]. Відсутність чіткого та однозначного правового регулювання розподілу відповідальності польської держави і католицької церкви за проведену діяльність на іноземній території, була однією із найбільших слабких сторін польської східної політики по відношенню до Білорусі в першій половині 90-х років [5, с. 35].

Досить швидко, до вище сказаних проблем, додалося охолодження відносин між двома державами у зв'язку із приходом до влади в Білорусії проросійського президента Олександра Лукашенка. Новий президент Білорусі почав за допомогою референдумів розширювати і зміцнювати свої повноваження, створюючи законодавчу базу для запровадження авторитарної форми правління в державі. В цілому польські дослідники сходяться на думці про те, що білоруський вектор «східної політики» Польщі в 1990-ті роки був самим слабким, і пояснюють це тим, що Білорусь, на відміну від України, негласно визнавалася російською сферою впливу [6, с. 76].

На сьогодні в наукових, політичних, суспільних колах Польщі «східна політика» Варшави 1990-х років піддається жорсткій критиці. Особливо звертається увага на той факт, що Польща не змогла форсувати відносини з українським урядом Леоніда Кравчука, який мав яскраво виражені пропольські настрої. Об'єктивно гальмування цього процесу відбувалося із-за двох суттєвих причин. Перша: Польща побоювалася затримок з виведенням російських військ зі своєю територією, що могло пригальмувати процес зі зближення з НАТО. Друга: Варшаві, на той час, не вистачало достатніх ресурсів, як внутрішньо так і зовнішньополітичних, щоб грати роль регіонального лідера і активно нарощувати відносини зі східними сусідами і, насамперед з Україною.

Після аналізу ситуацію, що склалася, Польща виробила, на той час, єдино вірний напрямок поступу своєї «східної політики» вписавши її у контекст політики розширення Європейського Союзу. Ще не будучи членом ЄС Польща офіційно представила пропозиції Європейській спільноті, що стосувалися довгострокової зовнішньої політики об'єднання. Саме за участі польського зовнішньополітичного відомства готувався документ під назвою «Східна політика Європейського Союзу напередодні розширення на країни Центральної та Східної Європи». У документі зазначалося «...історичний виклик, полягає в тому, щоб переконати політичні еліти і суспільства пострадянських країн у перевагах орієнтації на співробітництво з Європейським Союзом» [7, с. 8]. У кінцевому підсумку це вилилося в безпрецедентну за характером та розмахом ініціативу – Європейську політику сусідства, яка об'єднала півтора десятка сусідніх з Європейським Союзом країн, як на східних, так і на південних кордонах.

Після детального аналізу «східної політики» Польщі кінця дев'яностих років минулого століття – перших років двадцять першого століття, бачимо, що на тому етапі розвитку інтеграційні процеси повністю співпадали зі стратегічними планами Європейського Союзу. Усвідомлюючи це, Польща доклала максимум зусиль, щоб посісти провідне місце у ініціативі сусідства позиціонуючи себе, як носія демократичних і ринкових цінностей, який прагне забезпечити стабільність і безпеку на схід від своїх кордонів. В той же час Варшава намагалася посилити свій вплив у регіоні маючи амбіції регіонального лідера.

Таким чином, Польщі вдалося докорінно реформувати свою «східну політику», досягнувши двох основних цілей: позиціонування регіонального лідера, який є провідником реформаторської економічної політики на основі розвитку демократичних цінностей на теренах Східної і Центральної Європи. Це дозволило Варшаві суттєво зміцнити свою позицію серед членів Європейського Союзу. Більше того, Польща змогла імплементувати свою програму «східної політики» під егіду Євросоюзу, отримавши натомість неабиякі дипломатичні ресурси в досягненні своїх стратегічних цілей у центрально-східному регіоні.

Одним із потужних дипломатичних аргументів Польщі стала політика пропагування привабливої перспективи можливого членства в Європейському Союзі. Варшава констатувала, у всіх своїх посланнях східним країнам сусідам, що даний шлях є єдино правильний для реформування усіх суспільно-політичних інституцій. Дана політика виглядала доволі перспективною і здавалося була приречена на успіх вже у найближчому майбутньому, адже успішним прикладом була сама Польща.

Правда, Польщі не вдалося досягти швидкого бажаного результату, тому що на шляху реалізації даного проекту виникли перепони, на які Варшава не мала важелів вплинути. В першу чергу це світова економічна криза, яка несла у собі загрозу для зони євро, якщо б Європейський Союз продовжив своє розширення на Схід долучаючи країни хоч і з відносно високим потенціалом, але низьким економічним розвитком.

На тому етапі був віднайдений компроміс у вигляді програми «Східне партнерство». Дана програма запропонувала пострадянським державам Східної Європи і Кавказу партнерське зближення з Європейським Союзом, але без чіткої і конкретної перспективи членства.

У політико-правовій перспективі «Східне партнерство» могло стати довготривалим і неефективним процесом, який, у певному часі міг призвести до втрати інтересу до зближення з обох сторін. Саме тому польська влада приступили до послідовної роботи над тим, щоб «Східне партнерство» стало для його учасників не кінцевою станцією, а трампліном на шляху до євроінтеграції.

Не виключено, що саме недосконалість і нечіткість програми «Східне партнерство» стало причиною тих невдач, які зазнавала Польща у своїй «східній політиці».

Отже, закінчилося двадцятье століття. Двадцять перше століття ставило перед суспільно-політичним життям Європи велику кількість майбутніх викликів, до яких європейська еліта не була готовою у повній мірі. Декларований Польщею єдино вірний шлях трансформації суспільних інституцій у вигляді членства у Євросоюзі з часом почав втрачати свою нагальну актуальність.

На часі постало питання подальшого творення партнерської політики у східному напрямку. Що сьогодні, у час політичних, моральних, ментальних розломів, може запропонувати Польща своїм сусідам, коли перспективи Європейського об'єднання не виглядають, у повній мірі, достатньо привабливими. Можливо варто повернути свій погляд до тих ініціатив, з якими Україна зверталася до Польщі на початку 90-х років і які не були достатньо сприйняті.

Можливо настав час регіональних блоків, які будуть більш мобільними і життєздатними? А вже на основі цих блоків варто будувати єдиний, спільний Європейський дім? Відповідь ми отримаємо вже у найближчий час.

Список використаної літератури

1. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2002. — 752 с. ; Zashkilniak L. O. Istoriiia Polshchi: vid naidavnishykh chasiv do nashykh dнів / L. O. Zashkilniak, M. H. Krykun. – Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. I. Franka, 2002. — 752 s.

2. Marzeda K. Pozycja geopolityczna Polski po 1989 roku / K. Marzeda // Polityka wschodnia Polski: Uwarunkowania. Konceptje. Realizacja / red. A. Gil, T. Kapusniak. – Lublin – Warszawa, 2009. - S. 55-66

3. Widacki J. Litwo, ojczyzna nie moja / J. Widacki. - Krakow, 2005. - S. 189

4. Menkiszak M. Polska polityka wschodnia / M. Menkiszak, M. Piotrowski // Polityka zagraniczna RP 1989-2002 / red. R. Kuźniar, K. Szczepanik. – Warszawa, 2002. - S. 224-225

5. Bieleń S. Kierunki polityki wschodniej III Rzeczypospolitej / S. Bieleń // Patrząc na Wschod. Z problematyki polityki wschodniej III RP // red. S. Bieleń. – Warszawa : Centrum Badań Wschodnich Uniw. Warszawskiego, 1997. - S. 35-36

6. Fedorowicz K. Białoruś i Polska dwadzieścia lat w stosunkach międzynarodowych: stan obecny i perspektywy / K. Fedorowicz // Rocznik Instytutu Europy ŚrodkowoWschodniej Rok 10. - Lublin 2012. - Zeszyt 1. - S. 71-91

7. The Eastern Policy of the European Union in the run-up to the EU's enlargement to include the counties of Central and Eastern Europe – Poland's viewpoint : (official non-paper) / Polish Ministry of Foreign Affairs. - Warsaw. 2001. - P. 8.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.

I. Makaruk

«EASTERN POLICY» OF POLAND: THE CREATION STAGE

The article considers the initial stage of the formation of the "Eastern policy" of the Republic of Poland in the period from 1991 to 2001. Investigates issues of establishing relations of Poland with a new post-Soviet States: Ukraine, Lithuania and Belarus, which gained Independence stood on the Eastern borders of the Polish state. Addresses the complex challenges that pose a threat to stable development in the region. Such challenges include: a shared historical past, the development of Polish communities abroad, the expansion of the Catholic Church and so on.

Key words: *Oriental policy, the Eastern partnership, the joint historical past, the post-Soviet space, common boundary.*